

***MEMÒRIA DE LA INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA
REALITZADA AL REC COMTAL (Carrer Palomar) DE
BARCELONA (Barcelonès)***

Setembre de 1999

Marc Jiménez Marzo
Carme Subiranas Fàbregas
ARQUEOCAT S.L.

Barcelona, desembre de 2001.

ÍNDEX

INTRODUCCIÓ

Fitxa tècnica	pàg.3
Situació del jaciment.....	pàg.4
Notícies històriques	pàg.5
Bibliografia	pàg.8
Motius de la intervenció arqueològica	pàg.9
Metodologia	pàg.10

RESULTATS	pàg.11
-----------------	--------

CONCLUSIONS	pàg.15
-------------------	--------

DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA	pàg.17
--------------------------------	--------

ANNEX 1

Inventari de les Unitats Estratigràfiques	pàg.24
---	--------

ANNEX 2

Inventari del material arqueològic	pàg.29
Dibuix del material arqueològic	pàg.36

ANNEX 3

Planimetria	pàg.41
-------------------	--------

FITXA TÈCNICA

Lloc de la intervenció: Rec comtal (Zona de la fàbrica de colorants-Estació de la Sagrera)

Municipi: Districte de Sant Andreu - Barcelona (Barcelonès)

Tipus de jaciment: urbà

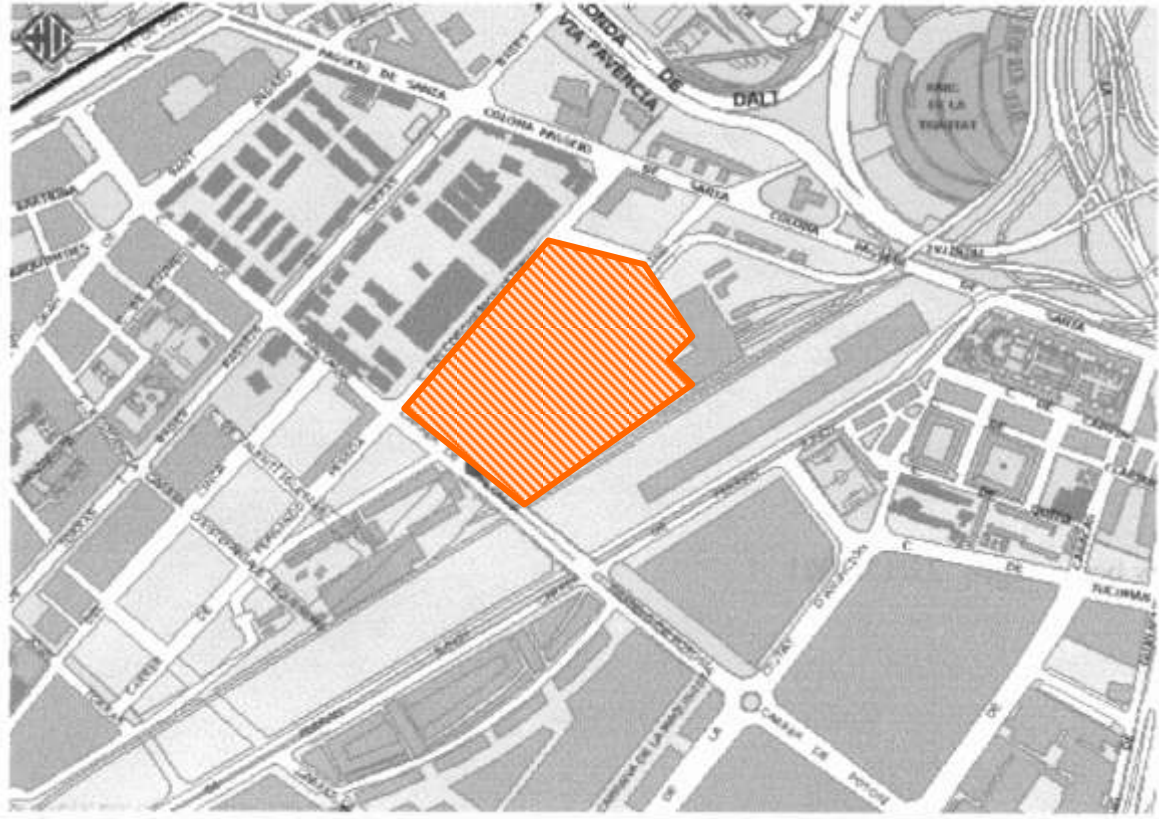
Cronologia: medieval i modern

Any de la intervenció: setembre de 1999

Finançament: Barcelona Regional (Agència Metropolitana de Desenvolupament Urbanístic i d'Infraestructures)

Direcció arqueològica: Marc Jiménez Marzo - Carme Subiranas Fàbregas (ARQUEOCAT S.L.)

SITUACIÓ DEL JACIMENT

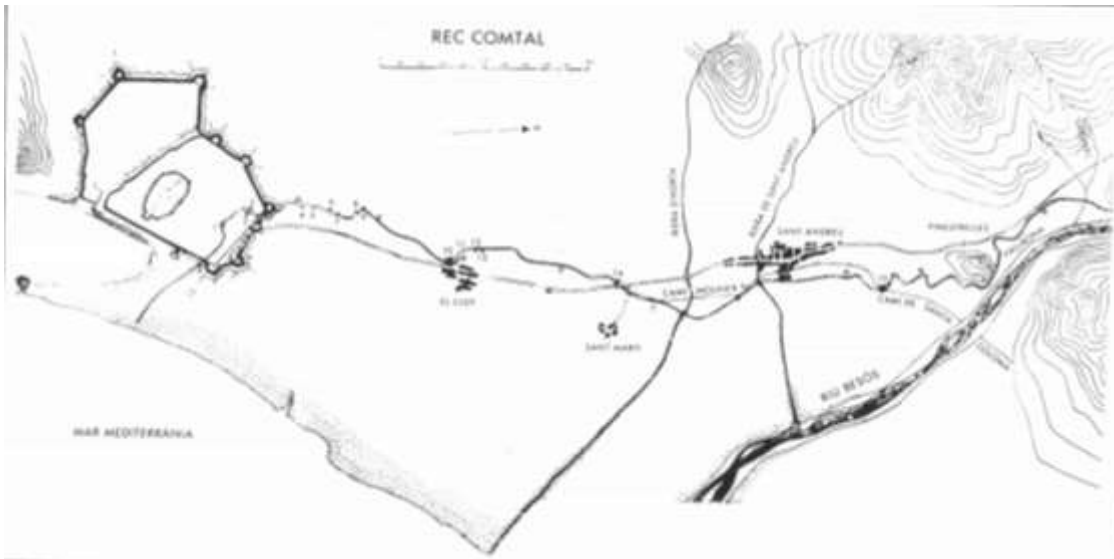

NOTÍCIES HISTÒRIQUES

El Rec Comtal era el nom que rebia la canalització d'aigua derivada del riu Besós, prop de Montcada, i que es dirigia a Barcelona tot seguint la línia del mínim penedent i la terrassa quaternària del torturà que la limita. Aquesta sèquia travessava els actuals termes municipals de Sant Andreu de Palomar i Sant Martí de Provençals, fins a la ciutat de Barcelona. La captació d'aigua s'iniciava al margedret del riu Besós, a l'alçada de l'actual Montcada i Bifurcació. El rec discorria al peu del vessant nord del turó de Montcada, penetrava al Pla de Barcelona per Vallbona, creuava els termes de Sant Andreu de Palomar i Sant Martí de Provençals (actuals barris de Trinitat Vella, Sant Andreu, Sagrega-La Verneda, Clot), seguia pel barri de Marina, entrava a la ciutat de Barcelona pels carrers Rec Comtal, Basses de Sant Pere, Tantarantana i del Rec i arribava al mar al barri de la Barceloneta. En el transcurs dels segles el seu recorregut sofrí algunes variacions, especialment en el seu tram final. El Rec era construït per un canal de terra, amb una amplada aproximada de 4m a l'aire lliure, amb marges a cadascun dels costats pel pas de persones i bestiar. Els marges de la construcció estaven, en alguns casos reforçats per parets d'obra. Amb el pas dels segles, el traçat del rec s'anà recobrint en alguns trams, deixant-lo soterrat. El Rec va continuar en funcionament fins al segle XIX.

En el curs del rec comtal van ser construïts un total de 15 casals de molins, 13 dels quals eren fariners i 2 drapers. La majoria d'aquests molins eren de domini reial i representaven una de les principals fonts d'ingressos de l'erari públic. Els molins del rec eren els següents:

1. Molí Pallarès (amb 6 moles)
2. Molí de Sant Pere (amb 8 moles)
3. Molí de Sant Pere des Vilars (amb 2 moles)
4. Molí Soler Jussà (amb 8 moles)
5. Molí d'Hug Saperà (amb 2 moles)
6. Molí Soler Sobirà (amb 6 moles)
8. Molí d'Hug Sa Pera (amb 2 moles)
- 9-10 Molins drapers
11. Molí del Clot Jussà (amb 8 moles)
12. Molí Çapera (amb 2 moles)
13. Molí del Clot Sobirà (amb 8 moles)
14. Molí Çapera (amb 2 moles)
15. **Molí de Sant Andreu o de Malla (amb 7 moles)**

Planta del regorregut del Rec Comtal. (Font: MARUGAN, C.M. (1990))

Cal tenir present que, la ciutat de *Barcino* va ser fundada a la fi del segle I Ac, en el marc de les reformes d'August. Entre aquestes, es dugué a terme un desviament de la Via Augusta, que era la via que circulava per la costa central catalana, comunicant *Baetulo* i *Barcino*. La línia de la costa es trobava llavors més a l'interior i, per tant, la franja cultivable per sobre de la corba dels 20m, devia ésser molt minsa. Si, com sembla per les restes arqueològiques de l'aqüeducte de la plaça Nova, el Rec Comtal té un origen romà, es tractaria doncs, fonamentalment, d'una conducció d'aigua per al proveïment de *Barcino*, sense un clar ús agrari o industrial.

Ja en temps alt-medievals el comte Mir (954-966) va refer el traçat de l'antic aqüeducte romà per tal de poder posar en marxa l'activitat molinera. La majoria d'aquests molins, ubicats al llarg del traçat del Rec Comtal eren de domini reial i representaven una de les principals fonts per a l'erari públic. En aquest sentit, la utilització del rec com a font per abastir els camps i els horts sembla que fou, a l'edat mitjana, minoritària o amenys així ho mostren les fonts documentals. Cal tenir en compte que és el moment en què els molins es convertiren paulatinament en instruments claus del domini feudal, fet que convertí el regatge en una manera d'utilitzar les aigües sobreres dels molins. Així no ens ha d'extranyar que es reguli l'autorització expressa del poder públic quan es vulgui regar. Malgrat tot, amb el temps anà canviant el caràcter de les concessions hidràuliques i es produí un avenç del regadiu. Un prova de l'expansió d'aquest és l'existència a la Barcelona del segle XIII d'un territori proper al nucli urbà, on la ciutat exercia plena jurisdicció, anomenat *Hort i Vinyet* que s'estenia des de la riera d'Horta fins al Coll de Codines i del Puig Aguilar i Collserola fins al mar.

Dins d'aquest mateix espai sabem que l'Horta de Barcelona ocupava al segle XIV el sector entre els molins del Clot i el Pont de la Llacuna fins a Barcelona, i del Rec Comtal fins a mar. Paral·lelament el permís per a regatge, mitjançant el pagament d'un cens anual per a l'utilització de l'aigua, s'obtingué amb certa facilitat d'ençà del segle XIII.

Al llarg del segle XVIII, el regadiu s'extengué força a Catalunya, i en particular al Pla de Barcelona i es desenvolupà la xarxa de regatge del Rec. Segons que assenyala Pierre Vilar, es tracta d'un renaixement, car l'aigua hauria estat infrautilitzada anteriorment. Però vers la fi del segle, el cabal hauria estat insuficient per assegurar el funcionament dels nous molins que hi havia en aquells moments, el manteniment del regadiu i l'aprovisionament d'aigua a Barcelona. Per tal de resoldre aquesta escassetat es construí el 1778, una mina sota el llit del riu Besós. Al segle XIX, i en diferents obres, es va allargar la mina i també s'estengué el regadiu.

L'administració del Rec està documentada des del segle XIII a partir de la figura del *Batlle general*, funcionari que administrava el patrimoni reial, el qual tenia plenes competències sobre les aigües públiques, rius, riberes i molins, entre d'altres. Per sota del batlle general, apareix, al segle XIV la figura del *batlle d'aigües i administrador de molins reials de la ciutat i territori de Barcelona* que està directament implicat en els afers del Rec Comtal. Aquests càrrecs van quedar dissolts pel Decret de Nova Planta i les seves funcions van passar a mans de la Intendencia, organisme creat aleshores.

Existeixen diverses referències històriques específiques sobre el pas i utilització de l'estructura del Rec Comtal al territori de Sant Andreu, així com de la presència i importància de l'anomenat molí de Sant Andreu. Per les diverses informacions sembla que es pot verificar el curs del rec de Montcada fins al molí de Sant Andreu, que seguia de manera molt fidedigna la corba de nivell de 30 metres, mentre que un cop sobrepassat aquest punt continua per sobre de la corba de nivell de 20 metres. Paral·lelament es disposa de varies mencions sobre l'estructura de la xarxa hidràulica o de canvis en aquesta. Tenim una notícia, el 1769 d'una fibla derruida al Camp del Besós, cosa que devia ser força corrent ja que les fibres es reconstruïen o fins i tot se'n construïen de noves al costat de les inservibles. Altres mencions assenyalen al mateix indret la bassa del molí de Sant Andreu que pot fer referència a un antic conducte que sagnava l'aigua del Rec, darrere del molí de Sant Andreu, per regar les terres altes sobre el Rec.

Al llarg del segle XVIII es desenvolupà la xarxa del regadiu del rec. Però el cabal del rec fou insuficient per assegurar el funcionament dels nous molins que hi havia en aquells moments. Per tal de resoldre aquest problema es construï el 1778 una mina sota el llit del riu Besòs. Al llarg del segle XIX s'allargà el recorregut de la mina i es va expansionar el regadiu.

El rec anà desapareixent a partir dels anys 60 i en l'actualitat sols se'n conserva visualment el tram inicial, des de Montcada al barri de la Trinitat.

Així doncs, l'estructura del Rec Comtal ha estat, al llarg de la història (des de l'edat mitjana fins ben entrat el segle XX), un element tremendament important i singular dins el marc del desenvolupament agrícola i industrial al Pla de Barcelona, alhora que es convertí en imprescindible per l'administració i el control de les aigües d'aquest territori. Cal no oblidar la indisociable relació entre l'existència del Rec i la presència d'una extensa xarxa de molins que d'ençà del segle X i transformant-se paulatinament, s'anaren establint al llarg del riu.

BIBLIOGRAFIA

MARUGAN i VALLVÉ, Carme Maria (1993): "El Rec comtal i el regadiu medieval a Sant Andreu de Palomar: assaig d'aproximació paleopaisatgística" a: *IIIr Congrés d'Història de Barcelona*. Institut Municipal d'Història. Barcelona, 20, 21 i 22 d'octubre de 1993. pàg. 281-285

MARUGAN i VALLVÉ, Carme Maria (1990) "Tecnologia de l'aigua a l'edat mitjana" a: *La vida medieval a les dues vessants del Pirineu*. 1r. I 2n. Curs d'Arqueologia d'Andorra 1988 i 1989. Andorra Govern. Conselleria d'Educació, Cultura i Joventut. pàg. 59-63

MOTIUS DE LA INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA

El projecte d'obertura d'un nou carrer (Ramal Autopista-carrer Potosí) dirigit per Barcelona Regional, implicava l'afectació d'una Zona d'Interès Arqueològic, catalogada com a *Espai de Protecció Arqueològica* per part de la Conselleria de Cultura de la Generalitat de Catalunya, amb data 22.11.94. L'esmentada declaració venia motivada per la possibilitat (segons referències històriques) que es conservessin restes del traçat de l'antic Rec Comtal, així com de l'anomenada molí de Sant Andreu, construït a l'edat mitjana i implicava la realització d'un informe arqueològic del solar.

Per aquest motiu, el Servei d'Arqueologia del Museu d'història de la Ciutat de Barcelona, acordà la realització dels treballs de prospecció informativa a la zona afectada, per tal de determinar l'existència i conservació al subsòl de la zona afectada d'estructures o elements corresponents a l'esmentat Rec Comtal i al molí de Sant Andreu

La intervenció arqueològica s'encarregà a l'empresa d'arqueologia ARQUEOCAT SL, sota la direcció tècnica dels arqueòlegs Marc Jiménez Marzo i Carme Subiranas Fàbregas i es realitzà d'acord amb el projecte del Servei d'Arqueologia Urbana del Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona.

Les tasques arqueològiques afectaven la part baixa del solar delimitat pels carrers Coronel Monasterio, Palomar, Andana de l'Estació i Passeig de Santa Coloma. La prospecció es dugué a terme entre els dies 1 al 10 de setembre de 1999 i es realitzà amb la presència de dos arqueòlegs directors, 3 auxiliars i dues màquines excavadores.

El finançament dels treballs anà a càrrec Barcelona Regional, empresa promotora de les obres dels nous vials.

METODOLOGIA

La planificació dels treballs arqueològics tenia com a objectiu un sondeig exhaustiu de tota l'àrea afectada per la construcció dels nous vials, per tal de corroborar l'existència de restes arqueològiques relacionades amb l'antic Rec Comtal o amb el molí de Sant Andreu.

Per aquest motiu es dugué a terme l'obertura de diverses rases (un total de 16) de manera que afectant la totalitat de la zona es pogués determinar la presència o no de restes al subsòl.

L'obertura de les rases (de nord a sud i de est a oest) es realitzà de forma paulatina, amb l'ajut de les màquines excavadores. El procés d'obertura d'aquestes s'inicià de nord a sud, permetent així una observació clara del comportament estratigràfic del subsòl de la zona, alhora que possibilità la delimitació de zones amb presència de restes arqueològiques i desestimar els sectors amb resultats negatius.

La documentació de les dades de camp obtingudes durant la intervenció es realitzà a partir del registre de fitxes basat en el mètode Harris, diferenciant cadascuna de les Unitats Estratigràfiques (UE) i estructures documentades. Es dugué a terme també el corresponent aixecament planimètric, tant de caire general (del conjunt de sondejors realitzats) com particular, en els casos on aparegué estratigrafia i estructures arqueològiques, a base de plantes i seccions. La planimetria general de la zona es realitzà a escala 1:1000. La de detall es realitzà a escala 1:500.

Paral·lelament es dugué a terme el pertinent registre fotogràfic general i de detall, documentant així el conjunt de tasques i troballes realitzades.

El material arqueològic documentat durant la intervenció arqueològica va ser classificat d'acord amb la seva ubicació dins una unitat estratigràfica i fou posteriorment inventariat segons el sistema de classificació del Servei d'Arqueologia Urbana del Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona. Segons aquesta classificació la intervenció realitzada al Rec Comtal correspon a la numeració 134/99, per la qual cosa l'inventari i siglatge del material arqueològic està format per les sigles: 134/99-UnitatEstratigràfica-Núm.inventari. Així mateix, s'ha dut a terme el dibuix arqueològic dels materials més significatius que es documentaren durant la intervenció.

RESULTATS DE LES PROSPECCIONS ARQUEOLÒGIQUES

La realització de les prospeccions al lloc, preveia l'obertura de diverses rases per tal d'avaluar arqueològicament tota l'àrea afectada per la intervenció urbanística.

Els treballs realitzats permeteren obrir un nombre total de 16 rases distribuïdes al llarg de tot el solar, de sud a nord i d'est a oest. En aquest sentit, la majoria de rases s'obriren en sentit E-W, relacionat amb el pendent natural del terreny i la natural inclinació que podia prendre el Rec Comtal durant la seva existència.

Totes les rases es realitzaren amb màquines excavadores i en tots els casos s'aprofundí fins a localitzar el substrat geològic, a partir del qual es descartava l'existència de restes. En els casos on aparegueren restes arqueològiques (estratigrafia i/o estructures) es continuà treballant de forma manual. La quantitat de rases realitzades permeté una clara i total valoració del potencial arqueològic del solar.

Els resultats obtinguts poden dividir-se en dos apartats, relacionats alhora amb dues zones clarament diferenciades.

En primer lloc és destacable el fet que, des d'aproximadament la meitat del solar i en direcció nord fins arribar al final de la zona afectada, els resultats arqueològics foren del tot negatius (Rases 1,2,3,4,5 i 6). En aquest sentit, a partir de les restes encara visibles de la fàbrica de colorants les 6 rases obertes N-S i E-W documentaren una estratigrafia absolutament estèril a nivell arqueològic. En tots els casos sota mateix del nivell de terres vegetals apareixia l'estrat geològic de torturà. Així doncs, la meitat nord del solar queda totalment descartada quant a l'existència de restes arqueològiques. En aquest lloc, l'observació del terreny permet apuntar la possibilitat que aquesta àrea hagués estat ja rebaixada i/o afectada en anteriors ocasions.

La meitat sud en canvi, presenta nombroses restes estructurals -algunes ja visibles superficialment- que es relacionarien amb la moderna fàbrica de colorants existent a la zona. La majoria d'aquestes estructures estan construïdes a base de maó lligat amb morter. En termes generals, tot aquest conjunt de restes corresponen a època molt moderna, que en antiguitat no van més enllà de finals del segle XIX.

Tot això, existeixen alguns elements relacionats amb aquesta fàbrica que podrien indicar l'aprofitament o superposició d'aquesta sobre restes més

antigues, ja que en una part de la fàbrica, es posà de manifest l'existència de quatre arcades (Rasa (Secció C-C'), construïdes amb maó i que podrien correspondre a la sortida de les aigües utilitzades per la fàbrica. A partir d'aquests arcs la sortida de l'aigua es canalitzava a través d'un ample canal, en direcció sud, construït, segons el tram, amb maó o combinat amb maó i pedra. El canal té una amplada d'uns 10 metres de màxim -al lloc on s'uneix amb els arcs de desaigüa- i de 4m al final. La seva llargada s'extén uns 55m.

Els sondejos realitzats en profunditat a ambdues parets de l'esmentat canal han donat com a resultat una unitat total en la tipologia dels murs, sense diferències constructives que poguéssin implicar l'aprofitament d'un anterior canal o rec. En aquest sentit, per sota mateix del fonament del mur es documentà l'estrat geològic.

Tantmateix, l'observació interior de les voltes de maó relacionades amb els arcs anteriorment esmentats, posà al descobert l'existència de restes més antigues reaprofitades en el moment de construir l'estructura moderna. Es tracta molt probablement dels carcabans de l'estructura d'un antic molí. Es documentaven a partir d'uns 3m. respecte de l'exterior dels arcs de maó, la volta dels quals s'adossa perfectament a un arc de pedres molt ben treballades, de forma quadrangular, lligades amb morter de calç. Aquesta arcada es relaciona directament amb l'existència d'una volta construïda amb còdols, lligats amb una calç molt deteriorada a causa de l'efecte de l'aigua.

L'esmentada volta de pedra continua en tota la llargada del carcabà, el qual, a la seva part nord, s'estreny per permetre una major força en la baixada de l'aigua. S'observà també que el sòl del carcabà estava pavimentat a base de pedres de dimensions irregulars amb l'aprofitament d'alguns fragments de pedra de molí.

Durant els treballs arqueològics només es dugué a terme el buidatge d'un d'aquests carcabans, reblerts de terra, runa i materials de deixalla molt moderns. Malgrat això, s'observà visualment que la resta de voltes de maó -en total quatre- mantenien el mateix sistema d'aprofitament dels altres carcabans del mateix molí. En aquest sentit podem dir doncs que es tractaria d'un molí de dimensions mitjanes, constituït de tres carcabans.

Davant la presència d'aquests elements, absolutament dissimulats i integrats dins la construcció moderna, queda fora de dubte l'existència al lloc d'un antic molí fariner, de marcada entitat, que podria relacionar-se amb les nombroses notícies històriques sobre el molí de Sant Andreu i la

presència del traçat del rec comtal a la zona, tot i que d'aquest últim no se'n documentà cap vestigi.

Quant a la cronologia de les estructures documentades dels carcabans del molí i malgrat la inexistència de dades estratigràfiques (cal recordar que les terres de l'interior dels carcabans corresponien a èpoques molt recents), l'anàlisi i comparació de la tipologia constructiva d'aquestes estructures sembla correspondre als segle XV-XVI.

Posteriorment a aquest segle, i amb l'ocupació moderna d'aquesta zona per part d'una fàbrica, implicà la destrucció de totes les estructures superiors de l'antic molí, respectant o conservant només els carcabans per tal de ser aprofitats per la mateixa fàbrica. És també evident que, si algun tram de l'antic Rec Comtal es localitzava en aquest lloc, hauria estat també destruït per les estructures modernes.

A banda de la documentació d'aquestes estructures, només en una altre de les rases efectuades s'identificaren restes i estratigrafia arqueològica. El lloc en qüestió és el que s'ha identificat com a Rasa 16 (R-16), situada a la zona sud del solar.

En aquesta rasa van aparèixer les úniques estructures amb estratigrafia associada. Es tracta d'una sèrie de murs (U.E.1017, 1018, 1019, 1020 i 1021), als quals se li poden observar diferents moments de construcció. El més antic és el mur 1018, al qual se li adosen el mur 1019 i, suposadament el 1020 (suposadament perquè just al costat del mur 1018 passava un cable d'alta tensió que tallava tota l'estratigrafia). Aquests murs presenten un parament de pedres rectangulars totes tallades igual, lligades amb morter de calç. S'ha de dir però, que la part superior del mur 1018 presentava un parament diferent, segurament degut a alguna reutilització moderna. Ens queden el mur 1017, que talla el mur 1018, i que té un parament similar, i el mur 1021, que sembla tractar-se d'un adossament molt més modern.

L'estratigrafia que s'observa també és molt interessant. A la secció A-A' que correspon a la rasa feta amb màquina, s'observa primer una sèrie d'estrats molt moderns, relacionables amb al cable d'alta tensió (U.E. 1001, 1003 i 1004). Aquests estrats tallaven als de sota, és a dir, al mur 1020 i als estrats 1005 i 1006. Aquest últim era un estrat format per terra argilosa de color vermell, molt dura i que podria correspondre a tapial caigut.

Tenim després tres estrats interessants: el 1007, format per gravetes i calç, molt compactat, i que podria ser un paviment; el 1009, que correspon a

un nivell de teules caigudes i ceràmica; i el 1010, una concentració de morter de calç que podria ser un altre paviment. Per sota tenim la U.E. 1011, que és l'estrat que hi ha abans d'arribar al terra verge. Tota aquesta estratigrafia s'adossa a la U.E.1020, excepte la U.E.1011 que queda tallada per aquesta.

L'altra secció, la B-B' correspon a una cala feta manualment en la intersecció entre la U.E.1018 i 1019. Aquí trobem sota la terra vegetal (1001) un primer nivell que cobreix l'estructura 1019, però que s'adossa a la 1018; després trobem un altre estrat molt similar al 1006, el 1002b, és a dir, un nivell que podria ser tapial caigut; per sota hi havia la U.E.1012, una terra endurida amb moltes taques de morter de calç, que podria correspondre a un paviment; després tenim dos estrats més, el 1013 i el 1014, aquest últim amb cendres i runa.

Fins aquí tot s'adossa a les estructures 1018 i 1019. La U.E.1015 és una terra argilosa amb molts nòdols de calç, que més aviat sembla la terra just a sobre de la terra verge, que trobem immediatament després.

El material que surt en estratigrafia (és a dir, en la cala només) ens dona, en la U.E. 1002, una cronologia de principis del segle XVIII, i en les U.E.1013 i 1014 una de segona meitat del segle XVII.

A les rases 13, 14 i 15 també surt estratigrafia, molt més simple: un primer nivell que és el superficial; un segon de terres argiloses de color marró-vermellós, on sortia material aproximadament del segle XVII, i un tercer nivell, abans del terra verge, d'argiles molt fines, de color marró tirant a beig, on surtia material més aviat dels segles XV-XVI. S'ha de tenir en compte que a la rasa 16 també surtia material del XV-XVI, però al fer-se amb màquina malahuradament no s'ha pogut relacionar amb l'estratigrafia.

S'ha de dir també que en aquesta última rasa no es va arribar al terra verge, sinó que es va deixar més o menys a l'alçada on teniem el cable d'alta tensió

CONCLUSIONS

- A tall de conclusió cal dividir la zona prospectada en dos sectors clarament diferenciats: la zona nord, sense cap mena de resta arqueològica i amb una estratigrafia absolutament estèril; i la zona sud, amb restes arqueològiques o arquitectòniques relacionades, per una banda amb l'existència d'un antic molí i de l'altra amb la presència d'un mur amb estratigrafia associada.
- En cap cas es documentà cap estructura i/o element que pogués relacionar-se amb alguna part de l'antic traçat del Rec Comtal, malgrat que les referències documentals i els estudis històrics sobre el rec així ho apuntaven. Malgrat això, cal tenir en compte la possibilitat que la zona hagués estat anteriorment afectada o rebaixada en els seus nivells originals, alhora que la implantació d'una fàbrica en època moderna podria haver afectat clarament l'existència de l'antiga sèquia.
- Malgrat la presència de l'enderrocada fàbrica de colorants al lloc (de finals del segle XIX), els treballs de prospecció arqueològica permeteren documentar la conservació de part de l'estructura d'un antic molí situat al mateix lloc. En aquest sentit es posà de manifest sota l'estructura de la fàbrica, la conservació dels carcabans d'un antic molí, els qual foren reaprofitats per la indústria com a canals de desaigua.
- Les restes conservades s'aquest molí estaven formades per tres carcabans, construïts amb arcs de pedra irregular lligats amb morter de calç i amb una pavimentació també a base de pedres irregulars i fragments de pedres de molí.
- En cap cas es documentà una estratigrafia associada al moment de funcionament dels esmentats carcabans, ja que es trobaven farcits de terra, runa i deixalles d'època molt recent. Malgrat això, i a partir de les seves característiques constructives, considerem que caldria situar-los vers els segles XV-XVI.
- Tenint en compte les referències documentals que apunten a l'existència en aquest lloc del Rec Comtal i del Molí de Sant Andreu, considerem probable que les esmentades restes corresponguin a part de l'estructura d'aquest molí, fet que caldria tenir en compte donat el seu interès arquitectònic i històric.
- Les altres restes arqueològiques documentades es localitzaren a la zona sud de l'àrea prospectada i es basen en la presència d'una sèrie de murs, construïts a base de pedres rectangulars lligades amb morter de calç. Tot i això, en algun dels murs es posava de manifest una posterior reforma. L'estratigrafia relacionada amb aquestes estructures pot situar-se, segons al material arqueològic aparegut, entre els segles

XVII-XVIII. En aquest sentit i malgrat que en alguns nivells de terra es localitzaren restes ceràmiques dels segles XV-XVI, no podem relacionar-los amb cap estructura ni moment d'ocupació, donat que el tipus d'intervenció arqueològica es basava únicament en la prospecció. per aquest mateix fet i donada la parcialitat de la informació obtinguda, desconeixem l'ús i la funcionalitat que tingueren aquestes estructures en el moment de la seva construcció.

Foto 1. Vista general de la zona on es duqueren a terme els sondejos.

Foto 2. Vista de la part superior del pont de l'enderrocada fàbrica de colorants

Foto 3. Arcada d'un dels desaigues del pont de la fàbrica, sobreposada a l'estructura dels carcabans d'un antic molí.

Foto 4. Detall de l'interior del pont, on s'observen l'antiga estructura del carcabà del molí dels segles XV-XVI.

Foto 5. Vista general de la Rasa 16

Foto 6. Detall de l'estratigrafia arqueològica documentada a la rasa 16

Foto 7. Detall del murs U.E. 1018 i 1019 (Rasa 16)

Foto 8. Rasa 7. Estructures modernes.

Foto 9. Rasa 11. Vista general.

Foto 10. Rasa 13. Vista general.

INVENTARI DE LES UNITATS ESTRATIGRÀFIQUES

U.E. 1001

ESTRAT

Nivell superficial (Igual que nivell 1). Terra amb components vegetals, terrosa, de color gris.

Cobreix a 1002 i 1003

Es lliura a 1018 i 1021

U.E. 1002

ESTRAT

(Nivell 2) Terra argilosa, de color marró-vermellós, amb gravetes i molts nòdols de calç. S'ha distingit un sub-estrat, el 1002 b, just a sobre del 1012, més endurit.

Cobert per 1001

Cobreix a 1012, 1019

Es lliura a 1018

U.E. 1003

ESTRAT

Terra tirant a sorrenca, de color gris, amb moltes graves i pedres

Cobert per 1001

Cobreix a 1004

Es lliura a 1018

U.E. 1004

ESTRAT

Terra de color beig, també tirant a sorrenca, i també amb un munt de pedres i graves. Aquest, com l'anterior són dos estrats que corresponen a un reompliment molt modern. De fet pel 1004 corrien uns cables elèctrics. Tot molt remogut.

Cobert per 1003

Cobreix a 1022

Es lliura a 1018

U.E. 1005

ESTRAT

Terra de color beig-grisós, argilosa, amb alguna pedreta.

Tallat per 1022

Cobreix a 1006, 1007 i 1008

U.E. 1006

ESTRAT

Terra de color marró-vermellós, argilosa, amb gravetes (moltes).

Cobert per 1005

Cobreix a 1008

Es lliura a 1020

Tallat per 1022

U.E. 1007

ELEMENT?

Gravetes i morter de calç molt compactat. Podria ser un paviment.

Cobert per 1005

Cobreix a 1008

U.E. 1008

ESTRAT

Terra argilosa, de color marró, amb pedres.

Cobert per 1005, 1006 i 1007

Cobreix a 1009

Es lliura a 1018 i 1020

U.E. 1009

ESTRAT

Concentració de teules i ceràmica.

Cobert per 1008

Cobreix a 1011

Es lliura a 1020

U.E. 1010

ESTRAT

Concentració de morter de calç

Cobert per 1008

Cobreix a 1011

Es lliura a 1018

U.E. 1011

ESTRAT

Terra més solta, de color gris

Cobert per 1008, 1009 i 1010 - Tallat per 1023

Cobreix a la terra verge

U.E. 1012

ESTRAT

Capa de calç (paviment?)

Cobert per 1002

Cobreix a 1013

Es lliura a 1018 i 1019

U.E. 1013

ESTRAT

Terra argilosa, de color marró clar, amb nòdols de calç.

Cobert per 1012

Cobreix a 1013

Es lliura a 1018 i 1019

U.E. 1014

ESTRAT

Terra més terrosa, de color més gris, amb cendres i runa

Cobert per 1013

Cobreix a 1015

Es lliura a 1018 i 1019

U.E. 1015

ESTRAT

Terra argilosa, de color marró, amb molts nòdols de calç.

Cobert per 1014

Cobreix la terra verge

Tallat per 1024 i 1025

U.E. 1016

ESTRAT

Terra argilosa, marró, amb nòdols de calç.

Tallat per 1022 i 1023

Cobreix la terra verge

U.E. 1017

ELEMENT

Mur fet de carreus de pedra rectangulars lligats en sec.

S'adossa a 1018

U.E. 1018

ELEMENT

Mur fet de carreus de pedra rectangulars lligats en sec.

Se li lliura 1001, 1002, 1008, 1010, 1012, 1013, 1014

Se li adossa 1017, 1019 i segurament 1020

Se li recolza 1021

Es recolza a 1025

U.E. 1019

ELEMENT

Mur fet de carreus de pedra rectangulars lligats en sec.

Cobert per 1002

Se li lliura 1012, 1013, 1014

Es recolza a 1024

S' adossa a 1018

U.E. 1020

ELEMENT

Mur fet de carreus de pedra rectangulars lligats en sec.

Se li lliura 1006, 1008, 1009

Tallat per 1022

Es recolza a 1023

Segurament s' adossa a 1018

U.E. 1021

ELEMENT

Afegitó de ciment a sobre del mur 1018

Es recolza a 1018

Se li lliura 1001

U.E. 1022

INTERESTRAT

Nivell d'arrassament, segurament per la instal·lació d'uns cables elèctrics

Cobert per 1004

Talla a 1005, 1006, 1016 i 1020

U.E. 1023

INTERESTRAT

Rasa de fonamentació del mur 1020

Se li recolza 1020

Talla a 1011, 1016 i terra verge

U.E. 1024

INTERESTRAT

Rasa de fonamentació del mur 1019

Se li recolza 1019

Talla a 1015 i terra verge

U.E. 1025

INTERESTRAT

Rasa de fonamentació del mur 1018

Se li recolza 1018

Talla a 1015 i terra verge

U.E. 1.026

ELEMENT

Arcada construïda en maó corresponent a l'estructura de desaigua de la fàbrica del segle XIX.

Cobert per 1001

Cobreix 1.027

U.E. 1.027

ELEMENT

Arcades construïdes a base de pedres tallades regularment i lligades amb morter de calç. Corresponen als carcabans d'un antic molí (segles XV-XVI).

Cobert per 1.026

Se li lliura 1.028

Cobreix 1.029

U.E. 1.028

ELEMENT

Estrat de terres, runa i restes de deixalles a l'interior del carcabà o element 1.027. D'època molt recent.

Es lliura a 1.027

Cobreix 1.029

U.E. 1.029

ELEMENT

Paviment fet a base de pedres planes irregulars i fragments de pedra de molí, que constitueix la base del carcabà U.E. 1027.

Cobert per 1.028 i 1027.

UJE	AREA	SECTOR	AMBIT	NÚM	FRAGMENTS	CODI	FORMA	TIPOLOGIA	TÈCNICA	DECORACIÓ E	DECORACIÓ II	ACABAT E	ACABAT II	CRONOLOGIA	OBSERVACIONS
R15.1				5	vo	14400	pat								
R15.1				2	ps	14400	pat								
R15.1				1	vo	14400	tas								
R15.1				1	fo	14400	tas								
R15.1				1	fo	14400	sev								
R15.1				1	ps	14003	pat								
R15.1				1	vo	14003	pat								
R15.1				4	vo	14003	css								
R15.1				1	ag	14003	lap								
R15.1				1	vo	14003									
R15.1				5		20001	mon								
R15.2				1	vo	14303	pat								
R15.2				3	vo	14400	pat								
R15.2				1	ps	14003	pat								Ceràmica de la Bisbal
R15.2				1	vo	14003	oil								
R15.2				1	vo	14003	css								
R15.2				1	cr	14003									
R15.2				2		20002	cla								
R16				1	sf	14101	pat								
R16				1	vo	14200	esc								
R16				2	ag	14200	esc								
R16				1	fo	14200	pat								
R16				4	sf	14200									
R16				1	vo	14300	esc								
R16				7	vo	14003	pat								
R16				1	cr	14003	pat								
R16				1	fo	14003	pat								
R16				1	fo	14003	esf								
R16				3	sf	14003									
R16				1	fo	14002	cos								
R16				1	vo	14005	grr								

N2				3	sf	14101																		
N2				2	vo	14003	pat																	
N2				1	vo	14003	gib																	
N2				1	vo	14003	oll																	
N2				1	vo	14003	esf																	
N2				1	vo	14003																		
N2				1	na	14003																		
N2				8	sf	14003																		
N2				1	fo	14002	cos																	
N2				1	fo	14002	cat																	
N2				1	na	14002																		
N2				5	sf	14002																		
N2				3	sf	14005																		
N3				1	fo	14301	pat																	Ceràmica polícroma de Barcelona
N3				1	vo	14200	pat																	
N3				1	ag	14208	esc																	
N3				1	ag	14200	esc																	
N3				1	sf	14200																		
N3				1	vo	14102	esc																	
N3				4	sf	14102																		
N3				1	vo	14101	pat																	
N3				2	sf	14101																		
N3				7	vo	14003	pat																	
N3				3	vo	14003	tap																	
N3				3	vo	14003	esf																	
N3				1	fo	14003	esf																	
N3				2	vo	14003	gib																	
N3				1	fo	14003	gib																	
N3				1	fo	14003	abe																	
N3				1	fo	14003	cat																	
N3				2	br	14003																		
N3				4	na	14003																		
N3				22	sf	14003																		
N3				1	vo	14002	pat																	
N3				1	vo	14002	oll																	
N3				1	vo	14002	gib																	
N3				2	fo	14002	cat																	
N3				1	na	14002																		
N3				12	sf	14002																		
N3				1	vo	14004	oll																	

N3			3	sf	14004														
N3			1	vo	13150	get	LOPEZ XXXV												
N3			1		20002	cla													
N3			1		60001					mps									
1001			1	vo	14400	pat													
1001			3	sf	14400														
1001			1	fo	14300	pat													
1001			1	vo	14208	pat													
1001			1	ag	14208	esc													
1001			1	vo	14102	esc													
1001			1	vo	14120	pat													
1001			1	cr	14120	pat													
1001			1	fo	14104	esc													
1001			1	vo	14106	pat													
1001			1	vo	14101	esc													
1001			1	sf	14101														
1001			4	vo	14003	pat													
1001			1	cr	14003	pat													
1001			3	vo	14003	tap													
1001			1	fo	14003	esf													
1001			2	fo	14003														
1001			1	na	14003														
1001			15	sf	14003														
1001			1	ps	14002	tpt													
1002			1	fo	14101	pat													
1002			3	vo	14003	pat													
1002			1	vo	14003	tap													
1002			1	vo	14003	oil													
1002			1	vo	14003	css													
1002			4	sf	14003														
1002			3	sf	30000														
1002			1		60001					mps									
1002			1		60054														
1013			1	vo	14101	pat													De trèvois i punts
1013			1	vo	14120	pat													
1013			1	cr	14101	pat													
1013			1	sf	14101														
1013			1	sf	14300														
1013			1	vo	14003	pat													
1013			2	fo	14003	pat													

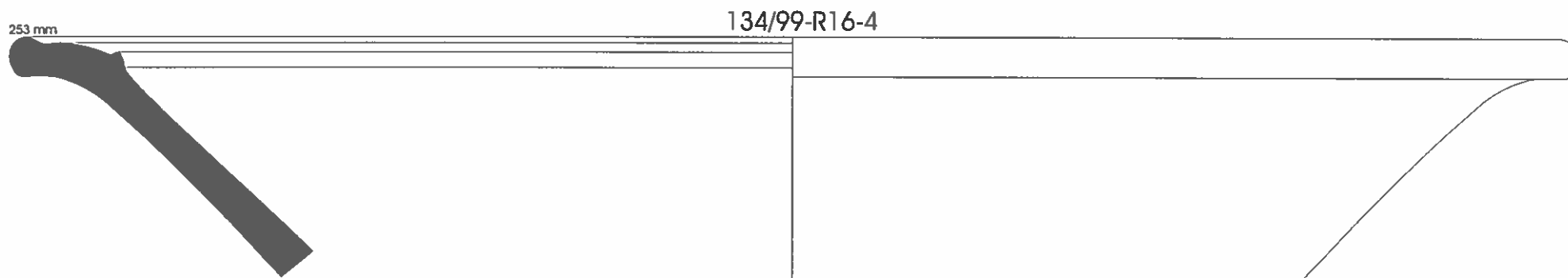
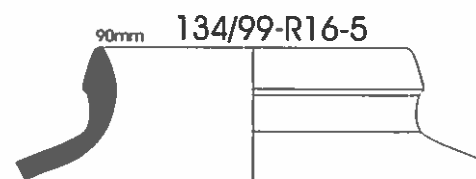
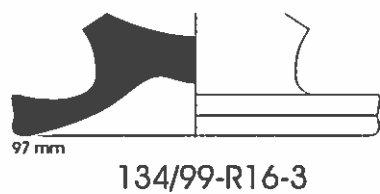
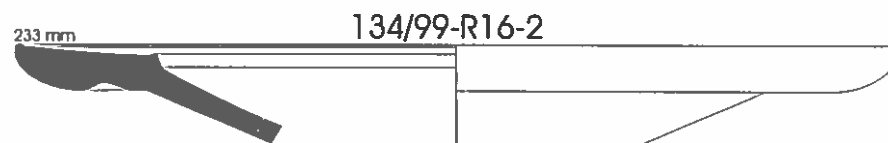

Sant Andreu - C/Palomar, Codi 134/99

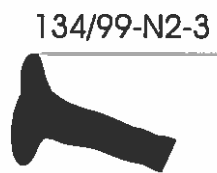
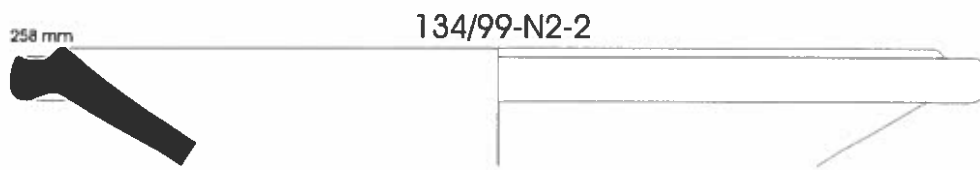
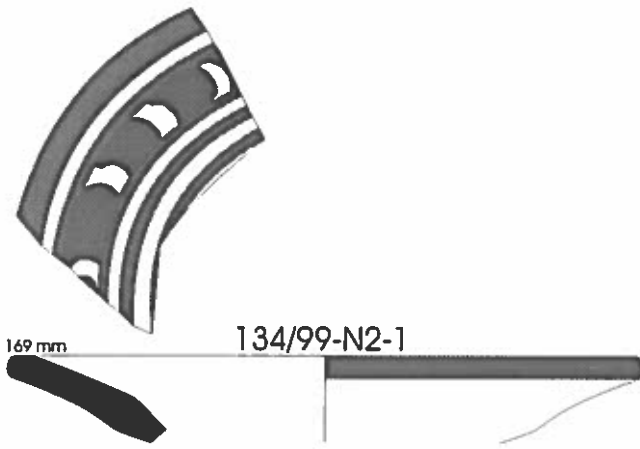
1013			1	cr	14003	oll													
1013			1	vo	14003														
1013			1	na	14003														
1013			15	sf	14003														
1013			1	sf	30000														
1013			1		40000														
1013			6		60001					mps									
1014			1	vo	14200	pat													
1014			1	fo	14208	esc													
1014			1	sf	14102														
1014			2	vo	14104	pat													
1014			1	sf	14104														
1014			1	vo	14120	pat													
1014			1	cr	14120	pat													
1014			1	sf	14120														
1014			1	vo	14101	pat													
1014			1	fo	14101	pat													
1014			5	sf	14101														
1014			2	vo	14003	pat													
1014			2	vo	14003	tap													
1014			1	vo	14003	gib													
1014			1	fo	14003														
1014			1	na	14003														
1014			42	sf	14003														
1014			1	fo	14002	cat													
1014			1	na	14002														
1014			9	sf	14002														
1014			1	na	14005														
1014			2	sf	14005														
1014			3	sf	14001														
1014			1	vo	30000														
1014			2	sf	30000														
1014			15		60001					mps									
1015			1	sf	14101														
1015			1	vo	14003	pat													
1015			1	vo	14003	oll													
1015			3	sf	14003														
1015			1	na	14005														
1015			1	sf	14001														
1015			1	sf	12053														

Sant Andreu - C/Palomar, Codi 134/99

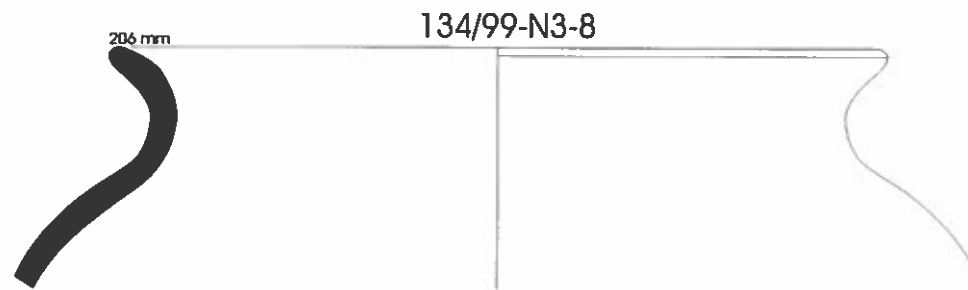
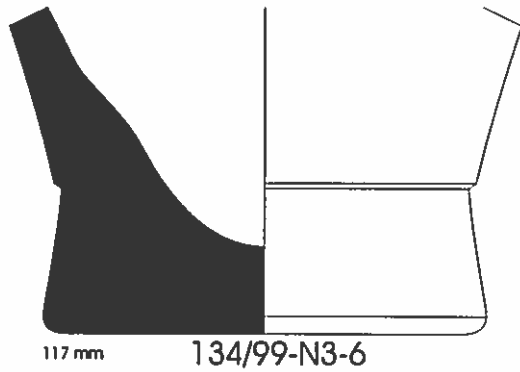
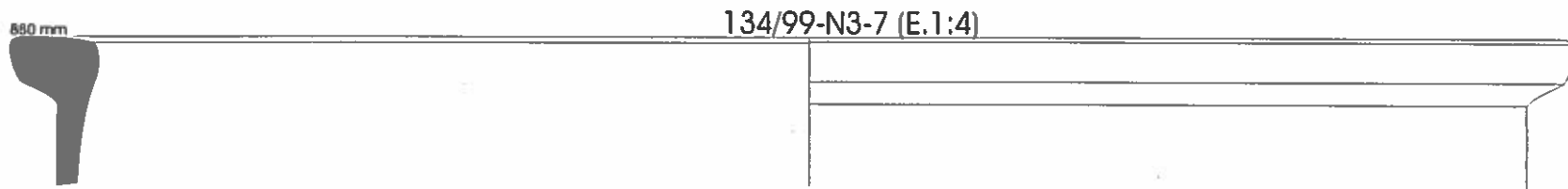
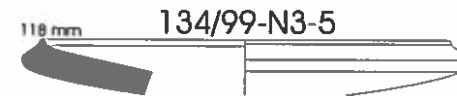
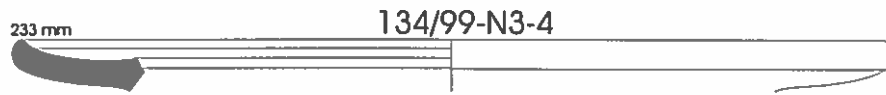
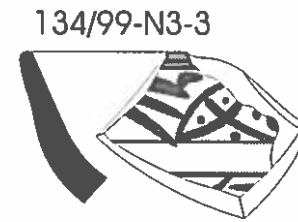
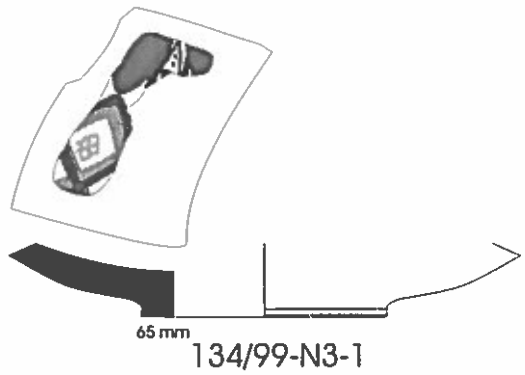
1015			1	20001													Picarol
1015			2	60001				mps									

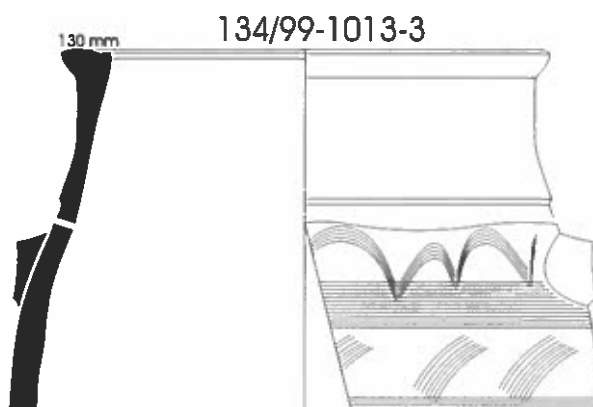
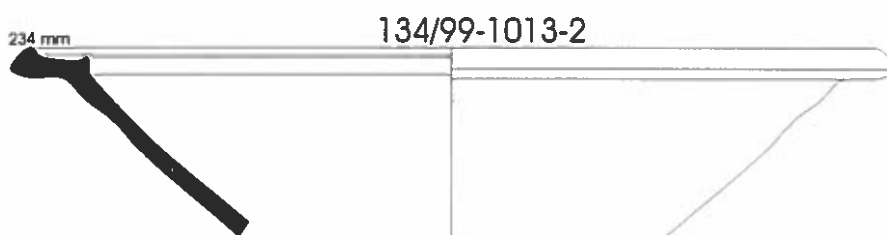
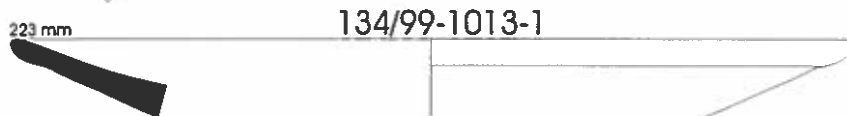
Material aparegut a la Rasa 16 (E.1:2)

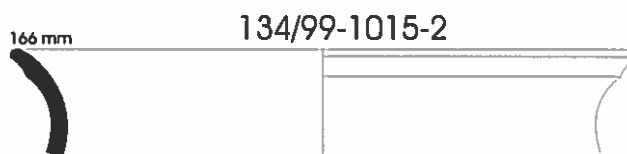
Material aparegut al Nivell 2 (E.1:2)

Material aparegut al Nivell 3 (E.1:2)

134/99-1015-1

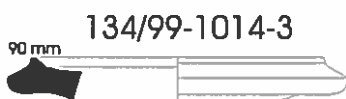
Material aparegut a les U.E. 1013 i 1015 (E.1:2)

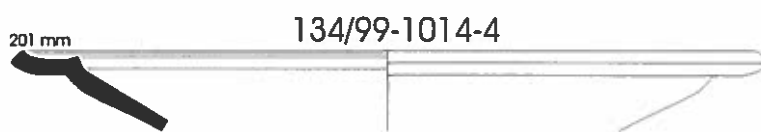
134/99-1014-1

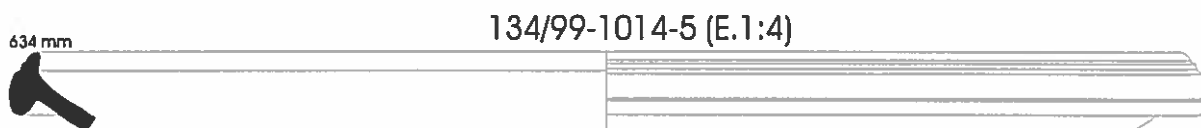
134/99-1014-2

134/99-1014-3

134/99-1014-4

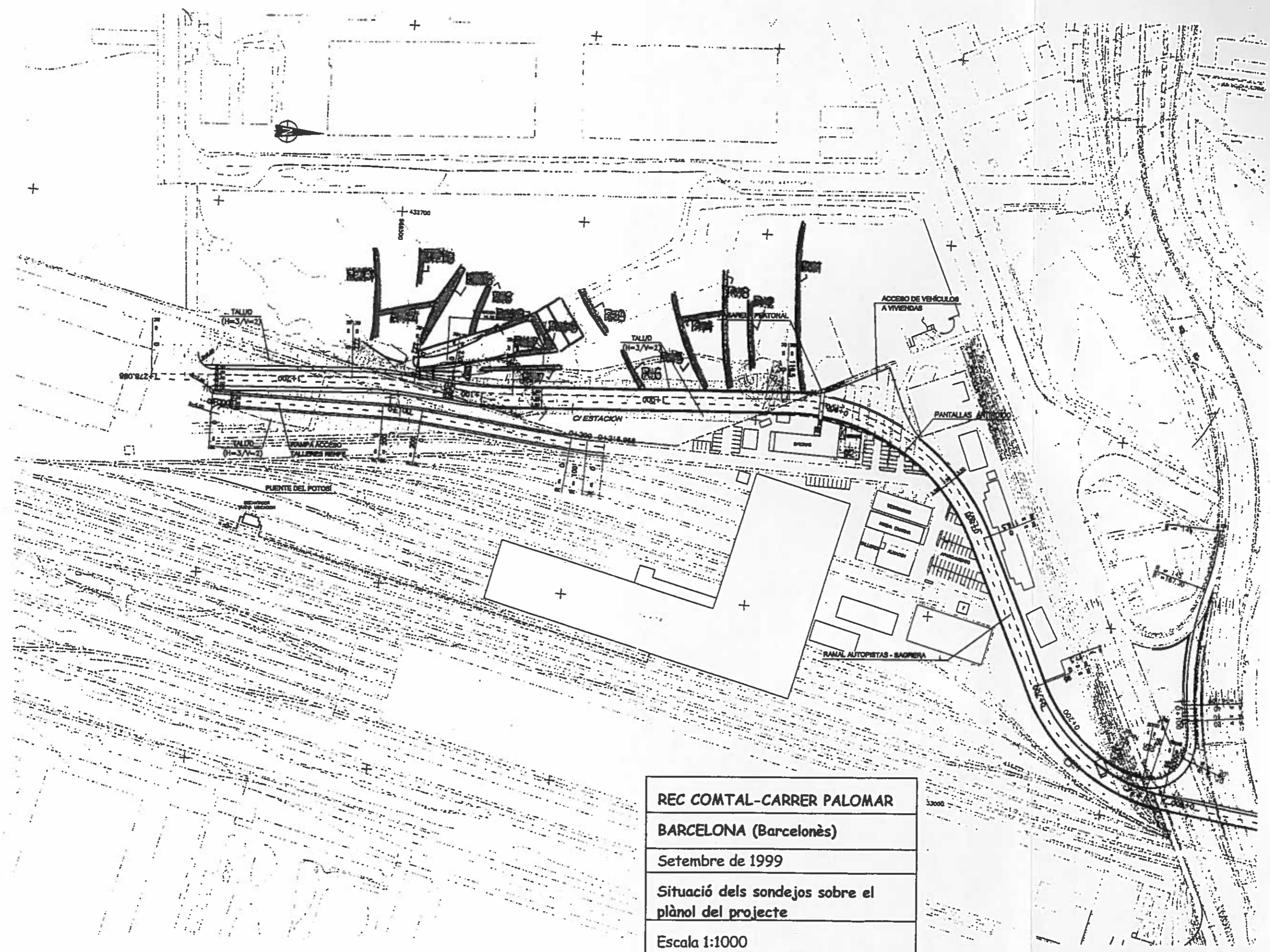

134/99-1014-5 (E.1:4)

134/99-1014-6

Material aparegut a la U.E. 1014 (E.1:2)

REC COMTAL-CARRER PALOMAR
 BARCELONA (Barcelonès)
 Setembre de 1999
 Situació dels sondejos sobre el
 plànol del projecte
 Escala 1:1000

 AJUNTAMENT DE BARCELONA

DIRECCION DEL PROJECTE:
 BARCELONA REGIONAL
 Joan Bohó Torredemer Ing. Adolfo Monclús Jurado Ing.

AUTORES DEL PROJECTE:
 ESTEYCO
 Javier Ru-Wombo Ing. M.A. Fernández Ing. J. J. Llamas Ing.

ESCALAS:
 1:1000 0 10 20 30m
 ORÇANU A-1

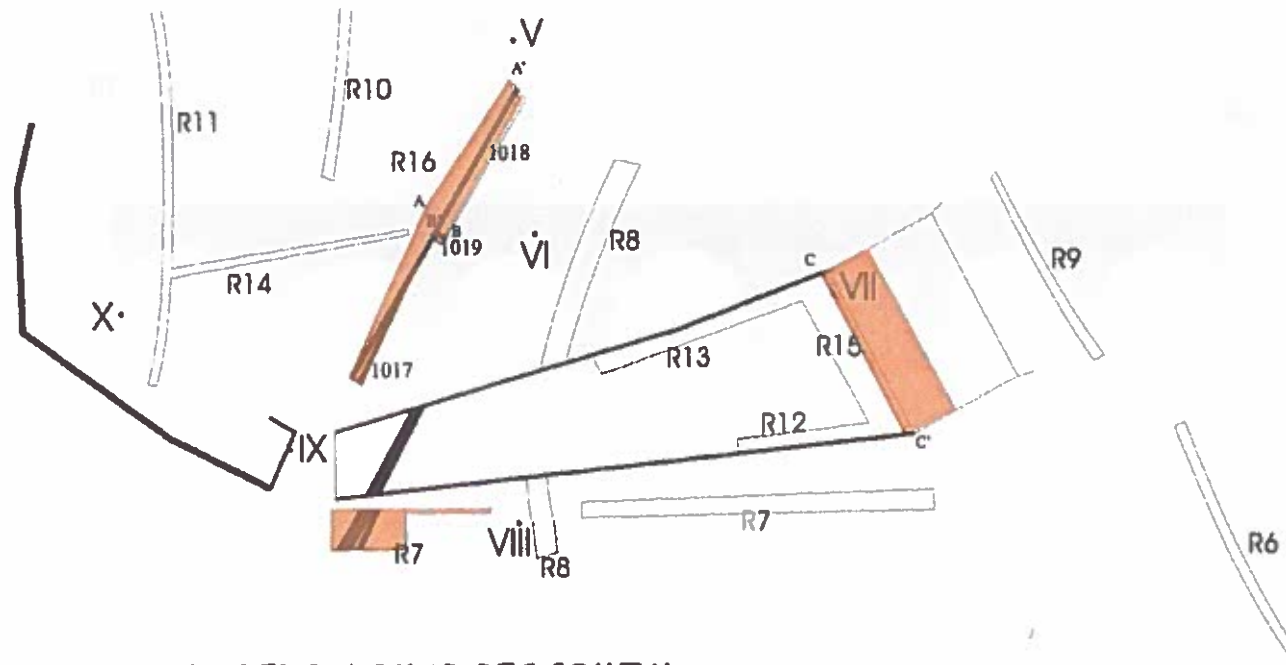
TITULO DEL PROJECTE:
 PROYECTO DE LOS ACCESOS VARIOS
 A SAGRERA. TRAMO DESDE LAS AUTOPISTAS Y EL NUS
 DE LA TRINITAT HASTA LA C/ POTOSI DE BARCELONA

Nº PLANO:
 HOJA - DE -

DESIGNACION DEL PLANO:
 CALLE ESTACION
 PLANTA GENERAL
 Ref. Inf. Calle Estacion-99-07.1.10-77.doc

FECHA:
 JULIO-99
 Nº PLANOS:

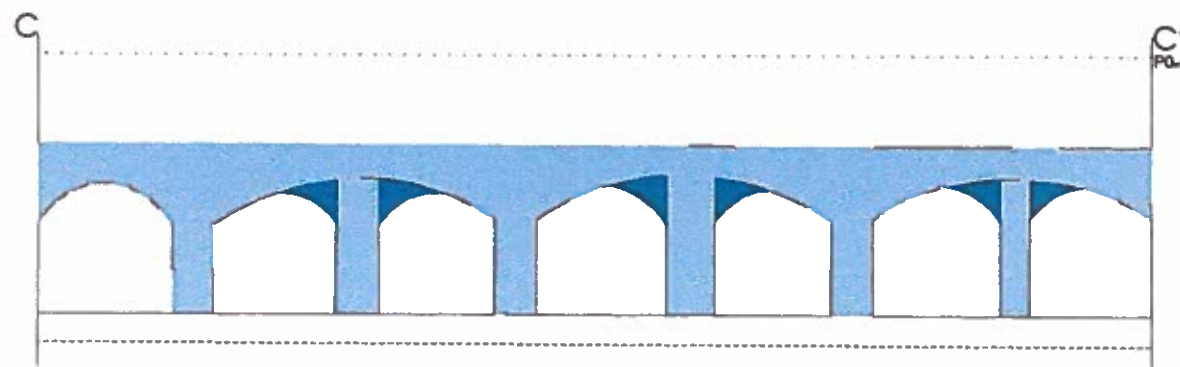

CARRER PALOMAR-REC COMTAL

Planta general de les rases

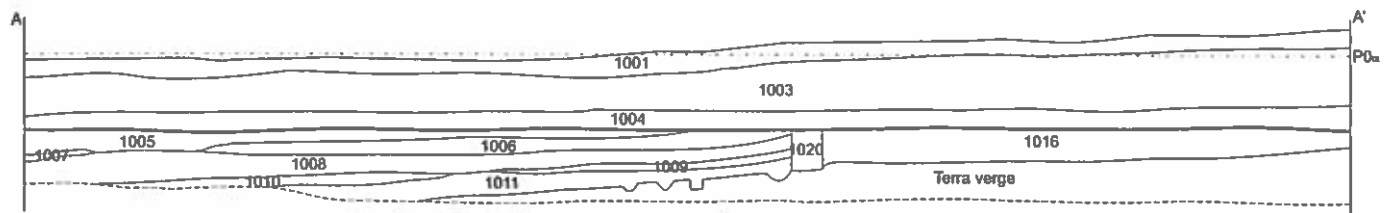
Rases amb restes arqueològiques

Escala 1:500

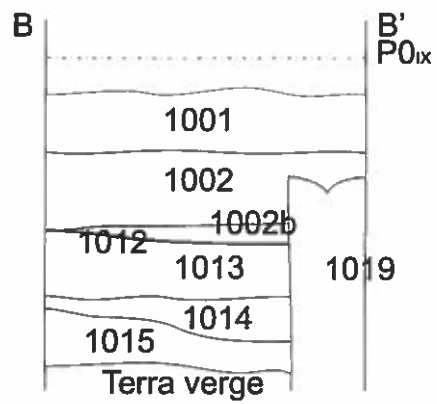

Secció C-C': Alçat del pont del Rec (E.1:100)

- Estructura moderna sobreposada (segle XIX)
- Estructura del molí dels segles XV-XVI

Secció A- A' (E.1:100)

Secció B-B' (E.1:50)